

Cinsel-Oluş

Zafer Aracagök

(Bu metin Zafer Aracagök'un Haziran 2010 tarihinde İstanbul Kadirga Sanat Üretim Merkezinde düzenlenen Sanat ve Arzu Seminerlerinde yaptığı sunuşun Türkçe çevirisidir.)

The Logic of Sense'de, "Porselen ve Volkan"¹ başlıklı bölümde, Deleuze altında her an patlayabilecek bir volkanın bulunduğu bir çatlaktan bahseder. Bu çatlağı ve bir röportajında felsefe yapma pratiğine ilişkin söylediklerini – okuduğu felsefecilere arkadan yaklaşmak² – göz önünde bulundurarak, bu duruşa ilişkin birtakım temel meselelerden bahsetmek istiyorum.

Bazı temel soruları indirgemeci cevaplarla yanıtlamaktan kaçınmak gerekirse, Deleuze'ü okumak, benim için, birçok düzeyde ve aynı anda belli ölçüde dikkat gerektiren bir pratik olmuştur. Örneğin, içkinlik nedir? Oluş nedir? Tutarlık düzlemi nedir? Kadın-oluş nedir? Kavram nedir? Organsız-beden ne demektir? vb. Deleuze'ün bu soru-cevap diyalektiğini sorunsallaştırmasına rağmen, Deleuze'cü düşüncenin bazı benimsenme, benimsenmeme ya da yanlış benimsenme biçimleri bu düşüncedeki 'karar-verilemezlik' sorunsalını ortadan kaldırıyor. Buna karşın, aslında karar-verilemez olan şey, Deleuze'ün diğer felsefeciler üzerine yazarken, bu felsefecileri ürettiği kritik bağlamında tam anlamıyla benimseyip ya da benimsemediğidir. Bu noktada şöyle bir soru sormamız gerekiyor: Deleuze arkadan yaklaştığı felsefecilerle özdeşleşerek ya da onları tam anlamıyla benimseyerek arzusunu tatmin edip susuzluğunu gidermekte midir; yoksa arzu üretimine devam ederek, diğer felsefecilerle olan ilişkisini, fiziksel bir birleşmenin asla gerçekleşmediği ya da her zaman bir "olay" olarak kaldığı, sadakat ve ihanetin bir sorun olmaktan çıktığı sarayvari bir aşk macerasına mı dönüştürmektedir?

Bu, benim Deleuze ve Guattari ile olan ilişkim için de geçerli. Onlara sadık kalmadan burada tartışacağım şey, bir felsefeciye, daha doğrusu bu iki felsefeciye, Deleuze ve Guattari'ye arkadan yaklaşım böylece hem benim hem onların dindirilmemiş arzularını her an patlamaya hazır bu volkan fikriyle açarak, bu çatlağı olmadık boyutlara ulaştırmaktır.

Böyle bir pozisyon belirleyerek, Deleuze ve Guattari'nin belli ölçüde bir karar-verilemezlik çerçevesi içinde sundukları kadın-oluş nosyonunun kriptik bir formda diğer oluşları, bu oluşların

¹ Gilles Deleuze, *The Logic of Sense*. Ed. Constantin Boundas. Çev. Mark Lester ve Charles Stivale. London: Continuum, 2003, s. 154-161.

² Deleuze şöyle der: "Kendimi, bir yazara arkadan yaklaşım ona kendinden türeyen fakat canavar bir çocuk veren biri olarak görmekteydim. Bu çocuğun yazara ait olması gerçekten çok önemliydi, çünkü yazar benim ona söyletmek istediğim her şeyi söylemeliydi." "Letter to a Harsh Critic", *Negotiations*. Çev. Martin Joughin. New York: Columbia University Press, 1995, s.6.

en önemlisi olan queer-oluşu ya da “cinselin cinsel-oluşu”nu hem içerip hem de örttüğünü tartışarak bu nosyonun bazı sorunlarını göstermeye çalışacağım. Bu konulardaki fikirlerimi açıklamak üzere Deleuze ve Guattari’nin teorizasyonlarında kullandığı birtakım kuantum teorisi bulgularının üzerinden gideceğim.

Quantum Teorisi

Kuantum mekaniği, Deleuze ve Guattari’de karanlık ve karar-verilemez olarak kalan ya da ihmal edilen bazı noktaların izah edilmesi için verimli bir çıkış noktası oluşturur. Özellikle karar-verilemez olarak ifade ettiğim bu şey, çoğu zaman karar-verilebilir bir şey ya da karar-verilemez gibi görünmesine rağmen kararı önceden verilmiş bir şey olarak karşımıza çıkar. Hayır, felsefi kavramlar hakkında paranoyaya kapıldığımı düşünmeyin ... belki bu tür bir atmosferi yaratan kuantum mekaniğidir. Makalenin sonlarına doğru göreceğimiz üzere, oluş ve özellikle kadın-oluş konusunda paranoyaya kapılanlar belki de Deleuze ve Guattari’dir. Buna karşın, burada nihai noktası olmayan bir tartışma içinde olacağım, paranoyaya kapılmaktan ve hatta histerik olmaktan korkmadan.

Kuantum fiziği 1900’lerin başı gibi erken bir tarihte³ Max Planck’ın şu iddiasıyla klasik fiziğin nerdeyse bütün temellerini sarsar: daha önce her koşulda süreğen bir olgu olarak tanımlanan ışık ışınması bazı koşullarda kuantum ya da süreksiz bir karaktere sahip olmaktadır. Klasik görüşe göre, ışık dalgasal bir davranış göstermektedir, fakat takip eden yıllarda, özellikle Einstein’ın ışığın bazı koşullarda parçacık davranışı içinde olduğunu keşfetmesiyle, klasik görüş ışığın dalgasal ve parçacıksal karakterinin aynı anda gözlenmesinin imkansızlığıyla karşı karşıya kalır, ve bu durum, kuantum olgusunun uygun bir resim ile görselleştirilmesine ya da temsiline müsaade etmemektedir. İşte tam da bu noktada Bohr *tümleyicilik* (complementarity) kavramını ortaya atar, ve bu terim karşılıklı dışlama durumunu (karşıtlıkların aynı anda varolmasını sağlayan Derrida’cı manevraya benzer bir şekilde) açıklamakta kullanılmaya başlanır. Daha sonra aynı terim Bohr’un genel kuantum mekaniği yorumunda kullanılarak felsefi bir kavrama dönüşür.

Eğer temel sorun bir maddenin nasıl birbirine karşıt karakterlere sahip olduğuyorsa, yani belirli bir anda dalgasal, başka bir anda parçacıksal olmasıysa, daha sonraki deneyler, “dalgasal” ve “parçacıksal” ifadelerinin kuantum objelerini açıklamada kullanılabilecek nitelikler olmadığını, bunların radikal bir biçimde yeni olan bir olguyu açıklamak için kullanılan aslında klasik ve bu yüzden de yetersiz kavramlar olduklarını gösterdi. Başka bir deyişle, bu, kuantum objelerinin

³ Arkady Plotnitsky, *The Knowable and the Unknowable*, Ann-Arbor, Michigan: University of Michigan Press, 2002, s. 30.

‘obje’ olup olmadıkları ile ilişkili birtakım başka soruları da beraberinde getirdi.⁴ Kısacası, klasik fizik sadece sonuçlarını gözlemleyebildiği ya da görebildiği bir “bilinmeyen”le karşı karşıyaydı. Klasik fiziğin kavramları çerçevesinde gözlemlendiğinde sadece sonuçları itibariyle ulaşılabildikleri için kuantum olgusunun bu bilinmeyen objeleri daha sonra sonuç-üretenler (efficacities) adıyla anılmaya başlandı.

Durum, “Dünya yiyeceğini nereden üretiyor?” sorusunu kafaya takan, Kafka’nın “Bir Köpeğin Araştırmaları”ndaki köpeğin durumuna benziyordu. Eğer yiyecek bir yerlerden geliyorduyorsa, köpek, “insan-oluş”unda, bu kaynağı bir modele dayanarak açıklayabilmeliydi. Model olanın modeli. Bilinmeyen model. Nedensellik ilkesi üstüne çalışan klasik fizik ilkin ve temel olarak, doğal objeler ve doğal olgular arasındaki etkileşimin gözlemlenebileceği, ölçülebileceği, teorize edilebileceği, açıklanabileceği ve doğrulanabileceği bir modelin inşasını gerektirir. Oysa kuantum mekaniğinde, sadece sonuç-üretenlerin sonuçları ve ölçüm aletleri arasındaki ilişki tanımlanabildiğinden, böylesi bir model oluşturulamıyordu.

Bohr’un söylediği gibi, bütün bunlar sadece nedensellik ve görselleştirmeyi değil, “fiziksel gerçeklik problemine olan yaklaşımımızı”⁵ da reddetmeyi ya da gözden geçirmemizi gerektiriyordu. Klasik, nedensel ve deterministik yöntemlerde belli bir model kavramına göre model oluşturmanın tersine, kuantum olgusu bu tür bir model kavramının artık çalışmadığını gösteriyordu çünkü kuantumda, klasik fiziğin varsaydığı şey, yani “fiziksel gerçeklik”in varlığından bile şüphe duyulmaktaydı. Sonuç olarak, eğer böylesi bir varsayım yapılamıyorsa, o zaman kuşkusuz, bir model oluşturmak ve hatta bu modele bir model oluşturmak da başarısızlığa uğrayacaktı. Durum, bir Merzbow konserinde bulunmaya benziyordu: bir ses duvarının önündesinizdir ve duyduğunuz mikro ses birimleri sadece duvarın arkasıyla ilgili ipucu verir çünkü Merzbow duyamadığı sesleri temsil etmektense duyma eylemini bile kısa devreye uğratan, sesin kaynağını sorgulayan şeyleri temsil etmeye çalışmakta ve bunda tökezlediğini saklamamaktadır.

“Fiziksel gerçeklik”e bu yaklaşım Bohr’un “tümleyicilik” kavramını olduğu kadar bu kavramın barındırdığı model, kopya ya da mimesis eleştirilerini de ön plana çıkarmıştı. Bu açıdan, kuantum teorisi, bilimin olguları “akılcı” bir şekilde temsil edebilmesine olanak sağlayan Platoncu modelin modeli kavramını tehlikeye atan bir kriz olarak görülebilir. Kuantum olgusundaki yükselişe birlikte sorunsallaştırılan şey, bir olgunun görünürlüğü, dolayısıyla temsil edilebilirliğidir. Bu bakımdan, Bohr Hegelci değildir ve tümleyicilik kavramı Hegel’in sentez

⁴ “ Örneğin, klasik fizikteki obje ve devinimlerin standart özelliklerini, kuantum objelerine uygulamak olası olmayabilir, ki Bohr’un yorumuna göre de bu olası değildir. Bu noktada objelerden ve devinimden (örneğin parçacık ya da dalgalarda olduğu gibi) söz etmek artık olanaklı olmayabilir, fakat bu hiçbir şeyin olmadığı ya da her şeyin durduğu anlamına da gelmez.”, *K&U*, s.3.

⁵ *K&U*, s.42.

nosyonunu risk altına sokar. Bohr'un duruşu, – Derrida'dan bildiğimiz – “varlığa-geçiş metafiziği”nin (metaphysics of presence) bir çeşit eleştirisidir. Bütün bu özellikler göz önüne alındığında, Bohr, sentezin ancak “varlığa-geçiş metafiziği” varsayıldığı zaman gerçekleşebileceği yönünde yapısökümcü bir stratejinin altını çiziyor gibidir. Bohr'da sentez yerini kesintiye, uçuruma bırakır.

Bohr, belki de fizik dünyasının Bataille'ı olarak düşünülebilir, karşıtlıklar arasındaki herhangi bir sentezi bozan Hegelci olmayan bir Hegelci: sınırları sentez olmaksızın anlayan ve çatlağı genişletmek ve derinleştirmek üzere zorlayan, fakat yine de nerede durması gerektiğini nerede durması gerektiğini bilmeden bilebilen biri. Ya da sessizliğin gürültüsünü duymaya başlamadan, delirmeden, kendini öldürmeye kalkışmadan beş dakika önceki Büchner'in *Lenz*'i. Buna karşın, tümleyiciliğin derinlemesine anlaşılması, kendini öldürmeyi, kendini öldürmenin imkansızlığıyla birlikte ele alıp bunu ömür boyu sürecek bir projeye yaymak demektir.

Oluş

Tümleyicilik kavramının izlerini, Deleuze ve Guattari'nin felsefesinde nerede aramalı, onların teorileriyle uyumluluğunu nerede araştırmalıyız? Rizom kavramı bize iyi bir açılım sağlayabilse de, böyle bir çıkış noktasının bir açılım için fazlasıyla basit olacağını ve bize bu iki kavramı hemen özdeşleştirme fırsatı vereceğini düşünüyorum. Daha önce söylediğimiz gibi, bizim amacımız, çatlağı genişletmek ve volkan ile, tanımlanamaz, özdeşleşmez, ve karar-verilemez olanla, ya da dahası sonuçsuz olanla yüzleşmek. İşte tüm bu nedenlerden dolayı, ve belki oluş-oluşa bir geçiş sağlamak amacıyla, *A Thousand Plateaus*'taki bir bölüme, “Yoğun-oluş, Hayvan-Oluş, Farkedilmez-Oluş” bölümüne bakmayı öneriyorum.

“Oluş” hakkındaki bu bölümün tamamı, Deleuze ve Guattari'nin “tutarlık düzlemi” (plane of consistency) ve “örgütlenme düzlemi” (plane of organization) diye isimlendirdiği düzlemler arasında varsayılan bir karşıtlık üzerine katmanlaşmalar olarak okunabilir. Eğer, tutarlık düzlemi, verili biçimlerin, öznelerin, yapı ve kökenin olmadığı, biçimlenmemiş öğelerin, moleküllerin veya her tür parçacığın birbiriyle sadece hız ve hareket yoluyla ilişkilendikleri bir düzlem olarak anlaşılacak olursa, örgütlenme düzlemi, şeylerin arkasında gizli kalan yapı ve kökenin formlar, özneler ve organizasyonlar ürettiği, tutarlık düzleminin karşıtı olan bir düzlem olarak anlaşılmalıdır. Bir başka deyişle, örgütlenme düzlemi, kurucu prensibi kendinin dışında olan *aşkınsal* bir düzlemken, tutarlık düzlemi, formlar, yapılar ya da organizasyon üretmek için, model ve kopya arasındaki *mimetik* bir ilişkide olduğu gibi bir dışarıya, aşkınsal bir ilkeye müracaat etmeyen içkin bir düzlemdir.

Deleuze ve Guattari'ye göre, bizim doğayı ve dolayısıyla hayvanları ve kendimizi anlayışımız, her ikisi de mimetik olan iki ayrı yaklaşımla belirlenir: seriler ve yapılar. Bu yaklaşımlar birbirinden farklı gibi gözükseler de, her ikisinde de, varlıklar, bir köken-model temeli etrafında

birbirlerini taklit ederek ilerler; her iki yaklaşım da bir örgütlenme düzlemine yönelir: serisel yaklaşımda benzerlik yoluyla lineer bir biçimde ilerlenir, diğerinde ise yapısal anolojilerle.

Bu yaklaşımların aksine, ya da bu yaklaşımları belirleyen mimetik etmenlere muhalif olarak, Deleuze ve Guattari “oluş” kavramını ileri sürerler. Onların deyimiyle:

Oluş ilişkiler arası bir eşitleme değildir. Ne de benzerlik, taklit ya da sonuçta, bir özdeşleşmedir.⁶

Dahası, oluş ya da hayvan-oluş, gerçektir. Böyle bir oluşun gerçekliği, hayvana dönüşen kişinin hayvanı taklit etmesinden değil, gerçeğe dönüşen şeyin “oluş”un ta kendisi olmasından ileri gelir. Eğer oluş, formlar özneler ve organizasyonlar barındırmayan tutarlık düzleminin ilkesiyse, oluşun bir öznesi olamaz ya da “kendinden başka hiçbir şey üretmez.”⁷ Kafka’nın köpeği dönüşmek istediği besine asla dönüşmez, fakat belki bir köpeğin besin-oluşunu ifa edebilir. Deleuze ve Guattari’nin iddia ettiği gibi:

Oluş kesinlikle taklit etme, ya da bir şeyle özdeşleşme değildir; bir gerileme-ilerleme de değildir; bir eşitleme ya da eşitleme ilişkisi kurmak da değildir; ne de bir üretim, bir soy üretimi ya da soy üzerinden bir üretimdir.⁸

Bu anlamda, hayvan-oluş, hayvanlardaki çoğulsallığın kavranması, doğaya serisel ve yapısal yaklaşımların türler arasındaki farklılıkları aynılığa indirgeyerek onları bir birey olarak örgütlediği durumun karşısında hayvanların oluşturdukları sürülerin farkına varılması demektir. Bu çoğulsallığın ya da sürülerin rizomik örgütlenmesi, çoğul-oluş ya da hayvan-oluş süreçlerinin kendiyle-özdeş ya da mimetik olmasına izin vermez, aksine, kapalı özne ve formları çevreleyen sınırların çoğulluğa açıldığı bir “dışarıya yönelme”⁹ durumu üretir.

Öte yandan, Deleuze ve Guattari için, çoğulsallıklar kendilerini oluşturan ögeler yoluyla değil, sınır çizgileri sebebiyle, anlık olarak sayılabilen çizgileri ve boyutlarıyla tanımlanırlar.¹⁰ Bu, bir başka deyişle, çoğulsallıkları, boyut sayılarıyla tanımlayabileceğimiz anlamına gelir. Fakat böyle bir tanım, yeni bir indirgemeye, belirli “form”ların, farklı çoğulsallıkların “form”larının inşasını

⁶ Deleuze, G. ve Guattari, F. *A Thousand Plateaus*. Çev. Brian Massumi. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987, s.257.

⁷ *A Thousand Plateaus*, s.238.

⁸ *A Thousand Plateaus*, s.239.

⁹ *A Thousand Plateaus*, s.240.

¹⁰ “Bir çoğulsallık, onu oluşturan ögeleriyle ya da bir bütünleşme veya bir anlam merkezi olarak tanımlanmaz. Sahip olduğu boyutlarla tanımlanır; bölünebilir değildir, doğası değişmeden bir boyut kazanamaz ya da kaybedemez.” *A Thousand Plateaus*, s. 249.

da beraberinde getirerek tutarlık düzleminin tanımıyla tamamen çelişkili bir durum yaratmıyor mudur? Bu tehlikenin kısa bir süre sonra farkına vararak Deleuze ve Guattari ilerleyen sayfalarda bu tehlikeye karşı şu tür önlemler alırlar:

Eğer çoğulsallıklar, her durumda, boyut sayılarını belirleyen sınır çizgileri tarafından tanımlanabiliyor ve dönüştürülebiliyorsa, o zaman sınır çizgilerinin ardarda gelip kesik bir çizgi oluşturarak düzlem üzerine yerleştiği olasılığını düşünebiliriz. Böylesi bir düzlemin boyut sayılarını “indirgiyeceği” ancak görünüşten ibarettir: çünkü bu düzlem düz çoğulsallıkları bütün boyutlarıyla – artan ya da azalan sayıda boyutları olan çoğulsallıkları – üzerine işlendiği derecede ihtiva eder.¹¹

Burada, Deleuze ve Guattari böyle bir “tehlike” karşısında form sorunsalını, “kesik çizgiler” ya da “yalnızca görünüşte varolan” indirgemelerle yeniden formüle ederek, aslında bunun örgütlenme düzleminde üretilen form kavramıyla aynı olmadığını söylemek istemektedir. Fakat, biz yine de bu çeşit bir formülasyonun model ve kopya arasında mimetik bir ilişkiyi gerekli kıldığı yönünde bir saptama yapmakta aceleci olmayalım. Yani biraz daha sabırlı olarak, formdan form olarak değil de, “kesik çizgiler” olarak bahsetmenin tartışmayı yine de forma, model ve kopyanın gerekliliğine gönderebileceği olasılığını bir süreliğine de olsa unutalım.

Kitaptaki bu tartışmanın hemen ardından, Deleuze ve Guattari, bu düzlemin içkinliği konusundaki fikirlerini Spinoza’ya referansla desteklemek istercesine “Bir Spinozistin Hatıraları I” ve “II” başlıklı iki bölümü birbiri ardına sunarlar. Eğer hayvan-oluş, Deleuze ve Guattari’nin “oluş” teorisinde ilk basamaksa, bunun nedeni, hayvan-oluşun “mutlak” bir tutarlık düzlemi teorize etme gücünde ve insan için statik bir “varolma” halinden, “oluş” haline uygun bir geçiş için uygun zemini sağlamasında bulunmalıdır. Hayvan-oluş, yoğun Spinoza referansları ışığı altında, bedeninin organsız bedeniyle buluşarak, organizasyonunun bozulduğu bir alana ulaşma halidir. Diğer kaynaklardan bildiğimiz üzere, organsız beden, bedeninin organizasyonuna ilişkin sınırların, organlar ile işlevlerinin toptan reddidir. Organizasyon, psikanalizde olduğu gibi (“hayvan-oluşu çocukta olduğu gibi yetişkinde de öldüren”¹²), Oedipal üçgendeki mimetiğe ilişkinse, *kompozisyon* taklit edecek bir modelin bulunmadığı bir sıfır noktasından başlamak anlamına gelir.

Spinoza üzerine bu iki zorlu bölümden sonra, bir felakete yol açacakmış gibi görünen çatlak engellenmiş ve bir karar-verilemez olarak havada kalan şey, tutarlık düzleminin mutlak olduğu iddiasıyla yeniden karar-verilebilir bir şey olarak sunuluyor gibidir. Şimdi, Merzbow gürültü üretmeye devam edebilir ama, biz aracısız (immediate) dünyanın sanatçıları olan ses sanatçıları

¹¹ *A Thousand Plateaus*, s.251.

¹² *A Thousand Plateaus*, s.259.

ya da Kim Cascone'yi tercih etmeliyizdir. Bu karardan sonra, izleyen bölümde, her şey anlaşılması daha da güç hale gelir ve sarpasarar. Sanki tutarlık düzleminin mutlaklığı hakkındaki bütün tartışılanlar boşunaymış gibi, “Memories of a Plan(e) Maker”^{**} adlı bölümde, Delueze ve Guattari'yi, örgütleme düzleminin, tutarlık düzlemine karşı bir güç olarak anlaşılması gerekliliğinden bahsederken görürüz. Şimdi çatlak yeniden açılmıştır, ve sanki model düşüncesini gerekli kılan herneyse, kadın-oluşu teorize etmeden hemen önce tekrar kaçınılmaz olmuştur ve filozoflar şöyle derler:

Belki de iki tane düzlem ya da düzlemi kavramsallaştırmanın iki yolu vardır.¹³

Tutarlık ve örgütleme düzlemlerini daha önce belirttiğimiz gibi tanımladıktan sonra bunları şu şekilde bir karşıtlığa sokmaya karar verirler:

... düzlemler fark edilmeyecek derecelerde ve farkında olmaksızın ya da sadece sonradan farkına varılabilecek bir biçimde sürekli bir ötekine geçme halindedirler. Çünkü düzlemlerden biri sürekli diğerrinin üzerine yeniden kurulur ya da diğerrinden çıkarılır. Örneğin, yapmamız gereken şey yüzen içkinlik düzlemini, yüzeyde serbest bir şekilde faaliyet göstermesine izin vermeden, Doğa'nın derinliklerine gömmektir ki öteki tarafa geçip örgütleme açısından bir anoloji ilkesi ve gelişme açısından bir sürerlilik kanunu olmaktan daha fazla bir şey ifade etmediği bir zemin rolünü üstlensin.¹⁴

Daha önce mutlak olduğu söylenen tutarlık düzlemine ne olmuştur? Ve neden şimdi birbiri içine karşılıklı bir geçişten bahsedilmektedir? Burada kesin olan şey, Deleuze ve Guattari bu ilişkiyi formüle ederken bunu Hegelci bir sentez ilişkisi olarak görmememiz yolunda bizi uyarmaktadır: yani, bu diyalektik bir ilişkidense, Batailleci bir genel-kısıtlı ekonomi ilişkisine ya da belki tümleyicilik ilişkisine yakın düşen bir ilişki olarak anlaşılmalıdır. Fakat yine de, bu düzlemlerden birinin, diğeri için bir zemin, temel teşkil edip etmediği sorusu hala geçerlidir. Bu noktada belki de Bataille'in Hegel okumasını hatırlamalıyız: Hegel'den sentez fikrini atarak, transgresyon fikrinin açınlanmasını sağlayan hamlelerini. Burada da, genel ve kısıtlı ekonomi arasındaki bir sentezi olanaksız kılan şeyin benzerinin işlemekte olduğunu söyleyebilir miyiz? Bu iki düzlem arasındaki ilişkinin mimetik olmadığını söyleyebilir miyiz? Ve hatta, bu düzlemlerin bir model-kopya ilişkisi içerisine sokulduğundan kuşku duymamız gerekmez mi? Köpeğin araştırmaları bir telosa ulaşacak mıdır? Bunlar hakkında karar vermeden önce, bu konulara bir açıklık getirecek ve bize, “queer-oluş” ya da “cinselin cinsel-oluşu”nu, sentez olmaksızın, yani bir transgresyon ya da tutarlık ve örgütleme düzlemlerinin tümleyiciliğine dayanan bir imkansızlık yönünde teorize

^{**} Çn. “Bir Plan Yapanın Hatıraları”, (e) eklenerek “Bir Düzlem Yapanın Hatıraları” halini alır.

¹³ *A Thousand Plateaus*, s. 265.

¹⁴ *A Thousand Plateaus*, s. 269-270.

etmemiz yönünde bir yol açacağını düşündüğüm “kadın-oluş”a ve Deleuze ve Guattari’nin “kadın-oluş”u nasıl teorize ettiklerine bakalım.

Deleuze ve Guattari, moleküler ve molar arasındaki ayrımı, önceden varolan bir model temelinde bir takliti kabul veya reddetmek üzerine kurarlar. Hayvan-oluş, çocuk-oluş ve kadın-oluş moleküler oluşlardır, çünkü bunlar böylesi bir modele dayanmazlar. Bu yüzden eğer kadın, organları ve bu organlara atanmış işlevleri olan belirli bir özne formu olarak molar bir birim ise, kadın-oluş molekülerdir, çünkü gerektirdiği şey taklit değildir.¹⁵ “Kadın-oluş, bir mikrofemenliğin hareket ve durgunluk ilişkilerine ya da yakınlık sahasına giren, diğer bir deyişle içimizde moleküler kadını üreten, moleküler kadını yaratan parçacıklar yaymaktır.”¹⁶ Fakat bu arada, tam bu iki alıntının arasında, şöyle derler: “Bu arada, birtakım eşcinsel erkekler arasında taklidin ya da taklit anlarının önemini göz ardı ediyor değiliz, ya da bazı travestilerin gerçek bir dönüşüme yönelik olağanüstü girişimlerini...”¹⁷ Durum gerçekten de gariptir: travestilerin dönüşümleri, filozofların da kabul ettiği ve gözardı etmemeye söz verdikleri gibi, taklitle dayanmaktadır, fakat bu konuya bir daha dönülmez ve konu metinde yok olur. İşte tam bu noktada, bu bir daha karşımıza çıkmayışa ilişkin şu soruları sormak istiyorum: Deleuze ve Guattari travestilerin “kadın”ı taklit ettikleri için kadın-oluş sürecine dahil olmadıklarını mı düşünmektedirler? Yoksa travestilerin takındığı taklit başka türlü bir şey, modelsiz bir mimesis midir? Her iki durumda da taklit edilenin bir kadın olduğunu nereden biliriz, bu kadın nerededir ve neden bir türlü “kadın” olarak görünür değildir?

Bu sorulara yanıt üretmek ve de çatlağı uçurumun dibine doğru derinleştirmek ve genişletmek için, kadın-oluşu, tutarlık ve örgütlenme düzlemleri arasındaki ilişki bağlamında tekrar düşünmeliyiz. Eğer, Deleuze ve Guattari’nin söylediği gibi beden bizden “karşıtlık ilişkilerinden oluşan organizmalar üretmek” amacıyla çalınmışsa, bu, örgütlenme düzleminin tutarlık düzlemine baskın gelmesinin bir sonucudur. “Kadın” olarak bildiğimiz ve adlandırdığımız form, erkeğin, kız çocuğun “oluş”unu ondan çalmasıyla kurulur¹⁸ ve kız, kendinden bir şeyler çalınarak, erkek düzeninin ilkeleriyle çalışan örgütlenme düzleminde modellenen bir cinsiyettir. Bu çerçevede kadın-oluş, örgütlenme düzleminde, bir modele dayanmayan tutarlık düzlemine doğru bir yersiz-yurtsuzlaşma anlamına gelir. Diğer bir deyişle, eğer tutarlık düzlemi organsız bedense, örgütlenme düzlemi, kız çocuğundan çaldığı “oluş” ile kendini bir erkek olarak kuran eril, organize etme ilkesidir. Ve bu hırsızın kimliği, Deleuze ve Guattari tarafından erkek olarak saptandığı için,

¹⁵ “Molar kendilik olarak isimlendirdiğimiz şey, örneğin, kadının formu üzerinden tanımlanması, organlar ve bunların işlevlerine sahip kılınarak bir özne olarak belirlenmesidir. Kadın-oluş, bu kendiliği taklit etmek ya da kendini ona dönüştürmek değildir.” *A Thousand Plateaus*, s.275.

¹⁶ *A Thousand Plateaus*, s.275.

¹⁷ *A Thousand Plateaus*, s.275.

¹⁸ *A Thousand Plateaus*, s.276.

erkek için “erkek-oluş” diye bir şey yoktur. Filozoflar bu görüşlerini şöyle bir iddia ile desteklerler: ““erkek” evrende bir standard oluşturmuş ve bu da kaçınılmaz (analitik) bir erkek çoğunluğuna yol açmıştır.”¹⁹ Erkek çoğunluğunun analitik belirlenimi konusunda kuşkusuz Deleuze ve Guattari yerden göğe kadar haklıdırlar. Yani burada erkek olmayı kabul etmiş erkek popülasyonu ya da çoğunluğu olarak Fassbinder’in *Querelle*’indeki Franco Nero’yu “temsil ettiğimizi” söyleyebiliriz.

Fakat, eğer temsil etmiyor ya da filmde Franco Nero’nun oynadığı rolü, klinik anlamda bir sapkın (pervert) olmayı ve duvarlara açık saçık resimler çizmeyi reddediyorsak ve hala bu hırsız hakkında meraklarımız varsa, şunu sorabiliriz: Kız çocuğundan “oluş”unu çalan bu hırsız, erkek çocuktan da aynı “oluş”u çalmıyor mudur? Ve üstelik kimdir bu hırsız? Nerededir? Burada, Deleuze ve Guattari, erkeğin, yalnızca istatistiksel bir belirlenim olarak değil, aynı zamanda cinsel bir oluş, cinsel-oluş olarak erkek-oluşluğunu tamamlamış olduğunu varsaymıyorlar mı?

Bu soruları aklımızda tutarak, tartışmayı Deleuze ve Guattari’nin erkek için bir erkek-oluş öngörmediği analitik ve istatistiksel belirlenimden, iki temel cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki, cinsel farklılık sorunsalına kaydırmak istiyorum. Erkek, analitik ya da istatistiksel olarak kadınları baskısı altına almış ve “oluş”larını onlardan çalmış olabilir fakat, analitik olarak erkeğin “erkek” olarak kurulabilmesi için erkek çocuklardan da çalınan bir şeyler olduğunu düşünüyorum. Ve inanıyorum ki bu hırsızın kimliği, eğer varsa, histerik bir şekilde çeşitli yönere saçılan sorularımızı yanıtlamak için kullanılabilir.

Öncelikle, bu açıklamalarda gördüğümüz üzere, Deleuze Guattari, tutarlık düzlemine karşıt bir düzlemi, bir model olmaksızın formdan bahsetmenin imkansızlığını farkettilerinde ortaya atmaktadırlar. Önerdikleri üzere, tutarlık düzlemi, bu iki düzlem arasındaki etkileşimin temelini oluşturmakta, fakat tutarlık düzleminin doğası, örgütlenme düzleminden ortaya çıkan formlara öncelik eden bir model olarak anlaşılacak yerine belirleyici gücü olmayan bir “düşünce imgesi” (image of thought) olarak düşünülmelidir. Böyle bir düşünme biçiminin zorluğu – başka bir yazımda açıkladığım üzere²⁰– sadece Deleuze ve Guattari’nin değil, genel olarak düşüncenin bir kusurunda aranmalıdır: Hegelsiz ya da bütün teoriyi kısıtlı bir teoriye dönüştürmeden düşünmek. Aslında, Deleuze ve Guattari’de daha önce tanık olduğumuz gibi, bütün sorun kendisini önceleyen bir modeli varsaymadan formsuz, farklılaşmamış bir düzlemi kavrayamayışımızdan kaynaklanır. Ve sonuçta tutarlık düzlemi, bütün teorizasyon çabalarının aksine, aşağıdaki sebeplerden ötürü, örgütlenme düzlemi için bir model haline gelir.

¹⁹ A Thousand Plateaus, s.291.

²⁰ Bkz. “Decalomania, Mapping and Mimesis”, *Symploke*, Cilt 13, Sayı 1-2, 2006, University of Nebraska Press.

“Erkek”in potansiyel olarak “hırsız”a dönüştüğü kısma geri dönelim. Deleuze ve Guattari’ye göre, erkek, kız çocuktan “oluş”unu çalmakta ve böylece, kız, “oluş”u ilk çalınan olmaktadır. Bu iddiadan yapacağımız en önemli çıkarsamalardan biri, böylesi bir çalma anında, Deleuze ve Guattari’nin, erkeği, erkek olarak, zaten-hep tamamlanmış bir form olarak varsayıyor olduklarıdır. Yani, erkek, erkek olarak, formu zaten-hep tamamlanmış olduğu ve aynı zamanda örgütlenme düzlemini eril bir ilkeye göre oluşturduğu için, kızın oluşunu ondan çalar. Fakat bu çalma anında, gerçekleşen başka bir şey daha vardır: eğer erkek, erkek olarak, zaten-hep tamamlanmış bir formda, bunu, model olarak, sarsılmaz bir erkek modeli olarak kullandığı tutarlık düzlemine borçludur; oysa bu Deleuze ve Guattari’nin teorisiyle çelişir çünkü daha önce sözettiğimiz gibi tutarlık düzlemi asla bir model oluşturamaz ve formsuzdur. Bu çelişkiye rağmen, Deleuze ve Guattari, erkeğe, tıpkı kadın-oluş’taki gibi bir oluş vermekten ısrarla kaçınırlar. Erkek, nasıl ve ne zaman erkek olmuştur? Bana kalırsa, Deleuze ve Guattari’nin erkeğe bu “oluş”u verememelerinin temel nedeni, her ne kadar, bu iki düzlem arasında bir model-kopya ilişkisi olmadığında ısrar etseler de, aslında orada bir model-kopya ilişkisi bulunmasındandır ve kadın-oluş da bu belirlenime tabidir ve sonuçta erkekler ve kadınlar analitik olarak eşitlenecektir. Ve travestinin taklidinin doğası metinde bir daha karşımıza çıkmıyorsa, genel olarak bu çelişki yüzündendir. Bu çelişkiyi daha da ciddiye alıp ilerleyecek olursak, Deleuze ve Guattari’nin bahsetmeme yoluyla bahsettikleri “oluş,” aslında erkek ve kadının, model olarak tanımlanamayan model gibi bir şeyi taklit ettikleri mimetik bir düzene dayanmaktadır. Bu anlamda, eğer bir hırsız varsa, bu hırsız, yalnız kız çocuğundan oluşunu çalmasıyla değil, erkek çocuğunkini de çalmasıyla hırsız olur, çünkü erkek hırsız – büyük E ile – bir analitik belirlenime göre indirgenmemesi gereken cinsel farklılığın karşısında körleştirilmiştir.

Bu teorizasyona referansla denebilir ki Deleuze ve Guattari’de kadın-oluş henüz kadın-oluş sürecine girmeden önce zaten-hep belirlenmiş, felsefenin söylemini hep belirleyen eril-aşkınsal ilke tarafından çalınmıştır. Yani, erkeğin kadın üzerinde analitik anlamda edindiği üstünlük, konu cinsel farklılığa geldiğinde o kadar da kolay bir belirleyim gücüne sahip olamaz, çünkü analitik olan, çoğu kez olduğu gibi, bizi, ne kolaylıkla benimsenebilen ne de benimsenemeyen cinsel farklılık konusunda da körleştirmiştir. İşte bu noktada, cinsiyetler arası süreksizliğin daha görünür hale gelmesi için çatlağın genişletilmesini ve derinleştirilmesi gerektiğini öneriyorum: erkek ve kadın arasındaki cinsel fark, mutlak, kesin bir çatlaktır; fakat bu cinsiyetlerin birbirinden farklı olması, ne bunların bir tözden kaynaklandığını ne de nihai bir telosa sahip olduklarını gösterir. Olsa olsa her iki cins de belki sürekli bir oluş, cinselin cinsel-oluşu hareketi içinde devinip durmaktadır.

Gelin erkek-oluş ve kadın-oluş arasında “tümleyici” bir ilişki hayal edelim ...

erkek çocuğun ve kız çocuğun oluşlarının asla olmaları gereken şeye dönüşmedikleri bir ilişki ...

“erkek” ve “kadın”ın bilinmeyen sonuç-üretenlerin etkileri olarak anlaşıldıkları bir ilişki ...

Bu düzleme, queer-oluş düzlemi diyebilir miyiz? Ama bir dakika, sonlu modellerden bahsetmediğimize göre, bu da çok mu belirleyici bir tanım olur? Fakat, queer-oluş sonlu modellerden bahsetmek mi demektir?

Bu düzlemi, queer-oluş düzlemi olarak tanımlamak, kadının ve erkeğin ne olduklarını bilmediğimiz için, durumu imkansız bir projeye dönüştürmez mi?

Belki, bu düzlem için başka bir ad daha düşünebiliriz: “Erkek” ve “kadın”ın, formların ve cinsel farkın arkasında saklanan şeyin kendini asla bir model olarak sunmayacağı bir düzlem ... cinselin cinsel-oluş düzlemi ... farkın sürekli oluşun önkoşulu olacağı bir düzlem.

Karar-verilemez olanın karar-verilemez olarak korunabileceği bu düzlemin adı nedir?

Bütün bu soruları sorduk ama savunulabilir bir proje sunmak değildi amacımız ...

Sadece farkedilmez-oluşa dair imkansız bir projeye işaret etmek istedik.